

SAŽETAK PRESUDE
GRUZIJA PROTIV RUSIJE (II)
PRESUDA VELIKOG VIJEĆA OD 21. SIJEČNJA 2021.
ZAHTJEV BR. 38263/08

*Rusija je odgovorna za niz povreda ljudskih prava
uzrokovanih oružanim sukobom s Gruzijom*

ČINJENICE

Nakon duljeg razdoblja sve većih napetosti, provokacija i incidenata između Gruzije i Ruske Federacije, u noći sa 7. na 8. kolovoza 2008. gruzijske snage pokrenule su topnički napad na Tskhinvali, glavni grad Južne Osetije. Ruska Federacija odgovorila je na napad prodrijevši svojim kopnenim snagama na teritorij Gruzije preko Abhazije i Južne Osetije. Posredstvom Europske unije, sklopljen je Sporazum o prekidu vatre 12. kolovoza 2008. Dogovoreno je da će se obje strane suzdržati od uporabe sile, prekinuti neprijateljstva i omogućiti pristup humanitarnoj pomoći, te da će se gruzijske vojne snage povući u svoje uobičajene baze, a ruske vojne snage na linije prije izbijanja neprijateljstava. Zbog kašnjenja Ruske Federacije u primjeni tog sporazuma, 8. rujna 2008. potpisan je novi sporazum o provedbi sporazuma o prekidu vatre (tzv. sporazum Sarkozy-Medvedev). Rusija je dovršila povlačenje svojih vojnih snaga 10. listopada 2010.

PRIGOVORI

Pred ESLJP-om Gruzija je tvrdila da je tijekom neselektivnih i nerazmjernih napada ruskih i separatističkih snaga stotine civila ozlijeđeno, ubijeno, zatočeno ili nestalo, tisućama civila uništena je imovina i domovi, a preko 300.000 ljudi bilo je prisiljeno napustiti Abhaziju i Južnu Osetiju. Gruzija je prigovorila da je zbog ovih događaja, kao i zbog nedostatka bilo kakve istrage o njima, Rusija povrijedila članke 2., 3., 5., 8. i 13. Konvencije, te članke 1. i 2. Protokola br. 1 i članak 2. Protokola br. 4 uz Konvenciju.

OCJENA ESLJP-a

Članak 1.

U odnosu na jurisdikciju Ruske Federacije, ESLJP je napravio razliku između vojnih operacija provedenih tijekom aktivne faze neprijateljstva i drugih događaja koji su se odvijali nakon toga, tijekom faze okupacije.

- a) *Aktivna faza neprijateljstava tijekom petodnevnog rata (od 8. do 12. kolovoza 2008.)*

Prvi put nakon odluke u predmetu *Banković i drugi protiv Belgije i drugih* [VV]¹ ESLJP je morao ispitati nadležnost države ugovornice u kontekstu međunarodnog oružanog sukoba.

Nadležnost neke države u smislu članka 1. Konvencije prvenstveno je teritorijalna, ali postoje iznimni slučajevi kada ESLJP prihvaća da akti države ugovornice koji su izvršeni ili imaju učinke izvan njezinog državnog područja mogu predstavljati izvršavanje jurisdikcije u smislu tog članka (*Al-Skeini i drugi protiv Ujedinjene Kraljevine* [VV], st. 131.). Pri odlučivanju postoji li jurisdikcija u tim iznimnim slučajevima, ESLJP ocjenjuje postoji li:

- i) stvarna kontrola države nad određenim područjem, te
- ii) vlast i kontrola državnih agenata nad pojedincima.

ESLJP je istaknuo da se u slučaju vojnih operacija koje se izvode tijekom međunarodnog oružanog sukoba, ne može govoriti o „stvarnoj kontroli” nad područjem na kojem se te operacije izvode. Naime, sama činjenica da postoji oružani sukob i borba između neprijateljskih vojnih snaga radi uspostavljanja kontrole nad nekim područjem u okolnostima kaosa, znači da nad tim područjem nema kontrole.

Kad je riječ o drugom kriteriju (vlast i kontrola državnih agenata), ESLJP je u svojoj sudskoj praksi isticao da u određenim okolnostima djelovanje državnih agenata izvan teritorija države može staviti bilo koju osobu koja je pod kontrolom državnih vlasti pod jurisdikciju te države u smislu članka 1. Konvencije². Ono što je odlučujuće je vršenje vlasti i fizička kontrola nad osobama.

Ipak, članak 1. Konvencije ne bi se trebao tumačiti na način da je svatko tko je pogođen bilo kojim činom koji se može pripisati državi ugovornici, gdje god na svijetu se taj čin dogodio ili gdje god se mogu osjetiti njegove posljedice, samim time doveden pod jurisdikciju te države u smislu članka 1. Konvencije. Da su tvorcii Konvencije željeli osigurati toliko široku jurisdikciju, usvojili bi tekst koji je jednak ili sličan članku 1. Ženevskih konvencija iz 1949.³ Nadalje, pitanje potpada li pojedinac pod jurisdikciju države ugovornice ne smije se izjednačavati s pitanjem može li se ta osoba smatrati žrtvom povrede prava koja su zajamčena Konvencijom jer su to su odvojeni i različiti uvjeti dopuštenosti, od koji svaki mora biti zadovoljen prije nego što se pojedinac može pozvati na odredbe Konvencije protiv države ugovornice (*Banković i drugi protiv Belgije i drugih* [VV], st. 75.)

¹ Ovaj zahtjev, koji se odnosio na NATO bombardiranje sjedišta Radio-televizije Srbije u Beogradu, ESLJP je proglasio nedopuštenim jer je smatrao da nije postojala jurisdikcijska veza između žrtava čina kojem se prigovaralo i tuženih država (stavak 82.).

² Primjerice u presudi *Öcalan protiv Turske* [VV] (st. 91.), ESLJP je odlučio da je podnositelj zahtjeva bio pod stvarnom turskom vlašću te, prema tome, pod ‘jurisdikcijom’ te države u smislu članka 1. čim su ga kenijaska službena tijela predala turskim službenim tijelima, iako je Turska u tom slučaju vršila vlast izvan svog teritorija. U presudi *Medvedyev i drugi protiv Francuske* [VV] (st. 67.), ESLJP je utvrdio da su podnositelji zahtjeva bili pod jurisdikcijom Francuske obzirom su francuska službena tijela imala isključivu i potpunu kontrolu nad brodom i njegovom posadom od trenutka presretanja u međunarodnim vodama.

³ Članak 1. svake od tih Konvencija glasi: „Visoke stranke ugovornice obvezuju se da će poštovati ovu Konvenciju i da će joj osigurati poštovanje u svim okolnostima.“

Ovaj pristup ESLJP je usvojio i u predmetu *Medvedyev i drugi protiv Francuske* [VV]⁴ (st. 64.) te *M.N. i drugi protiv Belgije* (st. 112.), a usvojio ga je i u ovom predmetu ističući da sama činjenica da postoji oružani sukob i borba između neprijateljskih vojnih snaga radi uspostavljanja kontrole nad nekim područjem u okolnostima kaosa, ne samo da znači da ne postoji "stvarna kontrola" nad određenim područjem kao što je gore navedeno, već isključuje i bilo kakav oblik „vlasti i kontrole državnih agenta” nad pojedincima.

Ovaj zaključak potvrđuje praksa visokih ugovornih stranaka da, u situacijama kada su sudjelovale u međunarodnom oružanom sukobu izvan svog teritorija, ne derogiraju svoje obveze iz Konvencije sukladno članku 15., što se može tumačiti tako da države članice smatraju da u tim situacijama nemaju nadležnost u smislu članka 1. Konvencije.

ESLJP je naglasio da to ne znači da države mogu djelovati izvan bilo kojeg pravnog okvira u situacijama međunarodnih oružanih sukoba, već su obvezne poštovati vrlo detaljna pravila međunarodnog humanitarnog prava.

Slijedom navedenog, ESLJP je utvrdio da događaji koji su se dogodili tijekom aktivne faze neprijateljstava u ovom predmetu, nisu bili u nadležnosti Ruske Federacije u smislu članka 1. Konvencije, stoga je ovaj dio zahtjeva proglasio nedopuštenim.

a) Faza okupacije nakon prestanka neprijateljstava

Rusija je priznala da je nakon prestanka neprijateljstava bila vojno nazočna na području Južne Osetije i Abhazije kojem je pružala znatnu gospodarsku i financijsku potporu. EU misija za utvrđivanje činjenica također je potvrdila da je postojao odnos ovisnosti ne samo u gospodarskom i financijskom, već i u vojnom i političkom smislu te je u svom izvješću ukazala na "puzajuću aneksiju" Južne Osetije i Abhazije Ruskoj Federaciji.

Slijedom toga, ESLJP je utvrdio da je Ruska Federacija vršila stvarnu kontrolu nad Južnom Osetijom, Abhazijom i „tampon zonom“ od 12. kolovoza do 10. listopada 2008. Čak i nakon tog razdoblja, snažna ruska prisutnost i ovisnost vlasti Južne Osetije i Abhazije o Ruskoj Federaciji, ukazivali su na nastavak stvarne kontrole nad ovim teritorijem.

Stoga su događaji koji su se dogodili nakon prestanka neprijateljstava bili u nadležnosti Ruske Federacije u smislu članka 1. Konvencije.

Ostala preliminarna pitanja

a) Odnos između Konvencije i međunarodnog humanitarnog prava

U predmetu *Hassan protiv Ujedinjene Kraljevine* [VV] (st. 100. – 107.), ESLJP je naveo da se Konvencija mora tumačiti u skladu sa drugim pravilima međunarodnog prava čiji je i ona dio te da mora nastojati tumačiti i primjenjivati Konvenciju na način koji je konzistentan sa okvirom

⁴ Sažetak presude dostupan je na [hrvatskom jeziku](#)

međunarodnog prava kako ga je razgraničio Međunarodni sud pravde. U svojoj presudi o oružanom sukobu na teritoriju Konga ([Demokratska Republika Kongo protiv Ugande](#)), Međunarodni sud pravde je istaknuo da u pogledu odnosa između međunarodnog humanitarnog prava i ljudskih prava, postoje tri moguće situacije: neka prava mogu biti isključivo stvar međunarodnog humanitarnog prava, druga mogu biti isključivo stvar ljudskih prava, a neka pak mogu biti stvar obje ove grane međunarodnog prava (st. 216.).

U ovom predmetu ESLJP je razmatrao odnos između ova dva pravna režima s obzirom na svaki aspekt predmeta i svaki navodno povrijeđeni članak Konvencije, uzimajući u obzir pritom postoji li sukob između odredaba Konvencije i pravila međunarodnog humanitarnog prava.

b) Administrativna praksa

Postojanje administrativne prakse zahtjeva kumulativno ispunjenje dva odvojena uvjeta:

1. Ponavljanje određenih čina - kumulacija identičnih ili analognih povreda koje su dovoljno brojne i povezane međusobno da ne predstavljaju izolirane incidente ili iznimke već predstavljaju određeni model ili sistem ([Francuska, Norveška, Danska, Švedska, Nizozemska protiv Turske](#), st. 19.)
2. Službena tolerancija takvih čina - nadležne vlasti ne čine ništa kako bi kaznile takve čine, ili spriječile njihovo ponavljanje, ili manifestiraju nezainteresiranost odbijajući službenu istragu, ili su sudski postupci u kojima su izneseni prigovori na takve čine nepravedni ([Irska protiv Ujedinjene Kraljevine](#) [VV], st. 159.)

Iako ovi uvjeti definiraju opći okvir, oni ne ukazuju na broj incidenata potreban za donošenje zaključka o postojanju administrativne prakse, već je to pitanje ostavljeno na ocjenu ESLJP-u koji pritom uzima u obzir posebne okolnosti svakog slučaja.

Članci 2., 3. i 8. i članak 1. Protokola br. 1

ESLJP je prije svega utvrdio da nije bilo sukoba članaka 2., 3. i 8. i članka 1. Protokola br. 1 uz Konvenciju s pravilima međunarodnog humanitarnog prava primjenjivih u situaciji okupacije. Nadalje, utvrdio je da je za vrijeme okupacije u gruzijskim selima u Južnoj Osetiji i „tampon zoni“ postojala sustavna praksa paljenja i pljačke domova. Ovaj zaključak bio je u skladu s izvješćima EU misije za utvrđivanje činjenica, OESS-a, povjerenika Vijeća Europe za ljudska prava, Amnesty Internationala i Human Rights Watcha, kao i satelitskim snimkama. Osim toga, postojala je i praksa zlostavljanja civila i grupnih pogubljenja, o čemu su svjedočila tri gruzijska svjedoka koja je ESLJP saslušao.

Iako su, prema iskazima nekih svjedoka, ruske trupe povremeno intervenirale kako bi zaustavile zlostavljanje civila, u mnogim slučajevima bile su pasivno prisutne tijekom tih događaja. Unatoč zapovijedi danoj ruskim oružanim snagama da zaštite stanovništvo i provedu operacije održavanja mira i provedbe zakona na terenu, mjere koje su poduzele ruske vlasti nisu bile dovoljne za sprječavanje navedenih povreda ljudskih prava. To se moglo smatrati "službenom tolerancijom" ruskih vlasti, što je potvrđeno činjenicom da nisu provele učinkovite istrage.

Slijedom navedenog, ESLJP je imao dovoljno dokaza za zaključak o postojanju administrativne prakse suprotne člancima 2. i 8. Konvencije i članku 1. Protokola br. 1 u pogledu ubijanja civila te paljenja i pljačkanja kuća u gruzijskim selima u Južnoj Osetiji i "tampon zoni". Uzimajući u obzir ozbiljnost počinjenih zlostavljanja, koja su se mogla klasificirati kao "nečovječno i ponižavajuće postupanje" zbog osjećaja tjeskobe i bola koje su pretrpjele žrtve, ESLJP je utvrdio da je ova administrativna praksa bila u suprotnosti i s člankom 3. Konvencije.

Budući da se pravilo iscrpljivanja domaćih pravnih sredstava ne primjenjuje kod postojanja administrativne prakse, ESLJP je, sa šesnaest glasova prema jednom, presudio da su povrijeđeni članci 2., 3. i 8. Konvencije te članak 1. Protokola br. 1 uz Konvenciju.

Članak 3. i 5. (postupanje sa zatočenicima i zakonitost njihovog pritvora)

Nije bilo sukoba između članka 3. i odredaba međunarodnog humanitarnog prava koje propisuju da se s pritvorenima mora postupati čovječno i da ih treba držati u odgovarajućim uvjetima. U pogledu članka 5., u određenim situacijama takav sukob može postojati (*Hassan protiv Ujedinjene Kraljevine* [VV], st. 97.-98.)⁵, ali ga u ovom predmetu nije bilo jer opravdanje za pritvaranje civila koje je iznijela tužena država nije bilo dopušteno ni prema Konvenciji ni prema odredbama međunarodnog humanitarnog prava.

Naime, oružane snage Južne Osetije pritvorile su 160 gruzijskih civila u podrumu Ministarstva unutarnjih poslova Južne Osetije u Tskhinvali između 10. i 27. kolovoza 2008. Iskazi gruzijskih civila o uvjetima njihovog pritvora bila su u skladu s informacijama iz različitih izvora dostupnih ESLJP-u. Voditelj "pritvorskog centra" priznao je da podrum Ministarstva unutarnjih poslova Južne Osetije nije bio projektiran za smještaj tolikog broja pritvorenika. Muškarci i žene bili su smješteni zajedno određeno vrijeme, za njih nije bilo dovoljno kreveta i nisu bili zadovoljeni osnovni zdravstveno-higijenski uvjeti.

Iako izravna upletenost ruskih snaga nije bila jasno dokazana, činjenica da su gruzijski civili bili pod jurisdikcijom Ruske Federacije značila je da je ta država bila odgovorna i za postupke vlasti Južne Osetije. Premda su bile prisutne na mjestu događaja, ruske snage nisu intervenirale kako bi spriječile ovakvo postupanje južnoosetijskih vlasti, stoga je ESLJP utvrdio postojanje administrativne prakse suprotne članku 3. u pogledu uvjeta pritvora 160 gruzijskih civila, što je uzrokovalo povredu tog članka Konvencije.

U pogledu članka 5. Konvencije, ESLJP nije prihvatio opravdanje tužene države da su gruzijski civili bili pritvoreni zbog vlastite sigurnosti radi mogućih napada stanovnika Južne Osetije koji su se željeli osvetiti Gruzijcima za napad na Tskhinvali. Osim toga, pritvorenici nisu bili obaviješteni o razlozima pritvaranja. ESLJP je stoga jednoglasno presudio da je postojala

⁵ ESLJP smatra da postoje značajne razlike u kontekstu i svrsi uhićenja tijekom mira i tijekom oružanog sukoba. ESLJP ne smatra da je lišavanje slobode prema Trećoj i Četvrtoj Ženevskoj Konvenciji u skladu s iznimkama propisanim točkama (a) do (f) stavka 1. članka 5. Konvencije. Osobe koje su pritvorene kao ratni zarobljenici uživaju privilegiju boraca kojom im se dozvoljava da sudjeluju u neprijateljstvima bez kaznenih sankcija, stoga ne bi bilo primjereno da ESLJP smatra da ova vrsta lišavanja slobode potpada pod djelokrug članka 5., stavka 1(c) Konvencije.

administrativna praksa suprotna članku 5. Konvencije u pogledu proizvoljnog pritvaranja gruzijskih civila te da je Ruska Federacija bila odgovorna za povredu ovog članka Konvencije.

Članak 3. (postupanje s ratnim zarobljenicima)

ESLJP je naveo kako su slučajevi zlostavljanja i mučenja ratnih zarobljenika od strane oružanih snaga Južne Osetije spomenuti u različitim izvorima koji su mu bili dostupni. Dva svjedoka koja je ESLJP saslušao detaljno su opisala postupanje kojem su bili izloženi od strane južnoosetijskih, ali i ruskih snaga.

ESLJP je smatrao da su ovi dokazi bili dovoljni za zaključak da su gruzijski ratni zarobljenici bili izloženi postupanju protivnom članku 3. Konvencije. Iako izravna upletenost ruskih snaga nije bila jasno dokazana u svim slučajevima, činjenica da su ratni zarobljenici bili pod jurisdikcijom Ruske Federacije značila je da je ova država bila odgovorna i za postupanje snaga Južne Osetije. Ruske snage, premda prisutne na mjestu događaja, nisu intervenirale kako bi spriječile ovakvo postupanje protiv ratnih zarobljenika, koji su prema međunarodnom humanitarnom pravu uživali poseban zaštićeni status.

Slijedom toga, ESLJP je, sa šesnaest glasova prema jednom, presudio da je postupanje prema gruzijskim ratnim zarobljenicima predstavljalo administrativnu praksu suprotnu članku 3. Konvencije, stoga je došlo do povrede ovog članka Konvencije.

Članak 2. Protokola br. 4 (sloboda kretanja raseljenih osoba)

Nije bilo sukoba između članka 2. Protokola br. 4 i relevantnih odredaba međunarodnog humanitarnog prava primjenjivih u situacijama okupacije.

Informacije iz različitih izvora dostupnih ESLJP-u dosljedno su ukazivale na postojanje prakse odbijanja vlasti Južne Osetije i Abhazije da dopuste povratak mnogih etničkih Gruzijaca u njihove domove. U Ženevi su se vodili pregovori s ciljem pronalaženja političkog rješenja. Vlasti Južne Osetije i Abhazije, te Ruska Federacija koja je imala stvarnu kontrolu nad tim regijama, prema Konvenciji su bile dužne omogućiti stanovnicima gruzijskog podrijetla povratak u njihove domove. Međutim, one tu obvezu nisu ispunile. Stoga je ESLJP, sa šesnaest glasova prema jednom, presudio da je postojala administrativna praksa onemogućavanja gruzijskim državljanima povratka u njihove domove, koja je uzrokovala povredu članka 2. Protokola br. 4 uz Konvenciju.

Članak 2. Protokola br. 1 (navodna pljačka i uništavanje javnih škola i knjižnica te zastrašivanje učenika i nastavnika etničkih Gruzijaca)

Nije bilo sukoba između članka 2. Protokola br. 1 uz Konvenciju i relevantnih odredaba međunarodnog humanitarnog prava primjenjivih u situacijama okupacije.

ESLJP nije imao dovoljno dokaza da se uvjeri izvan razumne sumnje u postojanje incidenata protivnih članku 2. Protokola br. 1 uz Konvenciju. Stoga je jednoglasno presudio da nije bilo povrede tog članka.

Članak 2. (obveza provođenja istrage)

Premda je obveza provođenja učinkovite istrage prema članku 2. Konvencije šira od odgovarajuće obveze prema međunarodnom humanitarnom pravu, nije bilo sukoba između primjenjivih standarda u tom pogledu prema ovom članku Konvencije i relevantnih odredaba međunarodnog humanitarnog prava.

S obzirom na tvrdnje da je počinila ratne zločine tijekom aktivne faze neprijateljstava, Ruska Federacija je imala obvezu istražiti predmetne tvrdnje u skladu s relevantnim pravilima međunarodnog humanitarnog i domaćeg prava, te je u tom smislu tužiteljstvo Ruske Federacije doista i poduzelo istražne radnje. Iako događaji koji su se dogodili tijekom aktivne faze neprijateljstava nisu bili pod jurisdikcijom Ruske Federacije, ona je nedugo nakon toga uspostavila "stvarnu kontrolu" tijekom faze okupacije te je stoga bila nadležna provesti odgovarajuću i učinkovitu istragu ne samo o događajima koji su se dogodili nakon prestanka neprijateljstava, već i o događajima koji su se dogodili tijekom aktivne faze neprijateljstava. Osim toga, Gruzija je bila spriječena u provedbi odgovarajuće i učinkovite istrage o ratnim zločinima s obzirom na to da su se svi potencijalni osumnjičenci nalazili ili u Ruskoj Federaciji ili na teritorijima pod kontrolom Ruske Federacije.

Sukladno tome, Ruska Federacija je imala postupovnu obvezu provesti odgovarajuću i učinkovitu istragu ne samo o događajima koji su se dogodili nakon prestanka neprijateljstava, već i o onima koji su se dogodili tijekom aktivne faze neprijateljstava. Uzimajući u obzir ozbiljnost zločina koji su navodno počinjeni tijekom aktivne faze neprijateljstava, te opseg i prirodu povreda ljudskih prava utvrđenih tijekom razdoblja okupacije, istrage koje su provele ruske vlasti nisu bile ni brze ni učinkovite ni neovisne te stoga nisu zadovoljile zahtjeve iz članka 2. Konvencije.

Slijedom navedenog, ESLJP je sa šesnaest glasova za i jednim protiv, presudio da je došlo do povrede članka 2. Konvencije u njegovom postupovnom smislu.

Članak 38.

ESLJP je utvrdio i povredu članka 38. Konvencije (Ispitivanje predmeta) jer je Rusija odbila dostaviti "ratna izvješća" uz obrazloženje da predmetni dokumenti predstavljaju "državnu tajnu". Ona nije prihvatila prijedlog ESLJP-a da dostavi dijelove tih izvješća koji nisu bili povjerljivi, a nije niti predložila druga rješenja koja bi joj omogućila da ispuni svoju obvezu suradnje uz očuvanje povjerljivosti određenih informacija.

PRAVEDNA NAKNADA

ESLJP je smatrao da pitanje primjene članka 41. nije bilo spremno za odluku te je stoga pridržao pravo da kasnije odluči o tom pitanju.

Ovaj sažetak izradio je Ured zastupnika Republike Hrvatske pred Europskim sudom za ljudska prava. Sažetak ne predstavlja službeni dokument Europskog suda za ljudska prava te ne obvezuje taj Sud.

© Ured zastupnika Republike Hrvatske pred Europskim sudom za ljudska prava.